

Dr hab. Anna Paszkiewicz prof.UWr.

Instytut Filologii Słowiańskiej

Uniwersytetu Wrocławskiego

Recenzja rozprawy doktorskiej

Mgr. Mateusza Jaworskiego

Rekonfiguracja w poetyce powieściowej Wiktora Pielewina

Solipsyzm – Język – Historia

(Poznań 2017, stron 184)

Recenzentem rozpraw doktorskich pisanych na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu byłam już niejednokrotnie. Z okazji obrony Pani doktor Natalii Królikiewicz w recenzji zamieściłam następującą uwagę:

„Wśród filologów przyjęło się uważać, że adepci poszczególnych stopni kariery zawodowej powinni wykazać się określonymi umiejętnościami. Magistrant umiejętnością interpretacji analizowanych utworów literackich. Z kolei w dysertacji doktorskiej należy wykazać się nie tylko sprawnością interpretacji, ale i biegłością w stosowaniu określonej metodologii. Autor zaś książki, będącej podstawą do otwarcia przewodu habilitacyjnego, oprócz sztuki interpretacji i stosowania metodologii, winien posiadać umiejętność syntezy”

Przedstawiona mi tym razem do recenzji rozprawa Pana Mateusza Jaworskiego, mało że w pełni odpowiada powyższym kryteriom, znakomicie wpisuje się w tradycję ośrodka poznańskiego, w którym pielęgnowana jest dbałość o metodologiczne podstawy powstających tu dysertacji. Doktorant jako naczelną zasadę interpretacji metodologicznej przyjął kategorię rekonfiguracji. Przyjmując wytyczną, iż poetyce powieściowej Wiktora Pielewina mamy do czynienia z rekonfiguracją, autor rozprawy założył istnienie pewnego pola rekonfiguracji, tzn. całokształtu idei, które mają nieograniczony potencjał artystycznego przekształcania. Według określenia samego badacza rekonfiguracja polega „[...] na osadzaniu stałych, niepodlegających zmianom jakościowym idei w nowych formalnych realizacjach”(s.171). Swoje domniemania Pan Magister sprawdził na trzech kluczowych elementach pola

rekonfiguracji, tzn. solipsyzmie, języku i historii. I właśnie tym trzem zagadnieniom poświęcone zostały kolejne rozdziały rozprawy.

Zanim skoncentruję na nich swoją uwagę chciałabym pochwalić Pana Jaworskiego za pomysł sposobu prezentacji recepcji prozy W. Pielewina. A mianowicie: wyodrębnieniu przykładowych kontekstów przy opisie rzeczywistości – postmodernizmu, dalekowschodniego sposobu myślenia, literatury masowej, tradycji literatury klasycznej oraz literatury posttotalitarnej. Powyższa problematyka została poddana szczegółowej analizie w kontekście dotychczasowych badań twórczości Pielewina. Trzeba dodać, iż przegląd opracowań naukowych i krytycznych zaprezentowany został w taki sposób, by nie ograniczyć odbioru utworów do jednego sposobu odczytania.

Rozdział pierwszy zatytułowany został *Solipsystyczne jądro poetyki powieściowej Wiktora Pielewina*. Celem, jaki postawił przed sobą Badacz, była próba identyfikacji rekonfigurowanych elementów solipsyzmu w powieściach autora *Żółtej strzały*. Idea skrajnego indywidualizmu stanowi, według Doktoranta, dominantę w światopoglądzie pisarza. Zrozumienie problemu solipsyzmu wymagało od autora dysertacji wprowadzenia w ewolucję tego światopoglądu. W tym celu przytacza On elementy filozoficznych rozmyślań Kartezjusza, George'a Berkleya i Dawida Hume'a. Wykorzystanie filozofii jako dodatkowego narzędzia badawczego pozwoliło Panu Jaworskiemu określić główne cechy Pielewińskiego solipsyzmu – nierozróżnialności wewnętrznej i zewnętrznej rzeczywistości, kształtowanie rzeczywistości przy pomocy umysłu oraz dążenie do inercji myśli prowadzącej do rozpadu solipsystycznego podmiotu. Zamieszczona w tym rozdziale literaturoznawcza analiza potwierdza różnorodność rekonfiguracyjnych wariantów w powieściach Pielewina, między innymi, wskazuje na taką rzeczywistość w utworach rosyjskiego pisarza, która balansuje pomiędzy siłami Erosa i Tanatosa – dwóch potoków energii powodujących, wspomniane wcześniej, powstanie i rozpad podmiotu reagującego. Zagadnienia te rozpatrywane były w podrozdziałach: *Nierozróżnialność wewnętrznej i zewnętrznej rzeczywistości w różnych rekonfiguracyjnych wariantach*, *Ukazanie procesów myślowych w kontekście tworzenia rzeczywistości* oraz *Bunt przeciw Stwórcy. Tanatoidalne dążenie ku pierwotnej rzeczywistości*.

Z kolei podrozdziały zatytułowane: *Wyodrębnienie indywidualnej przestrzeni*, *Językowe źródło podmiotowości* oraz *Falszywa droga ku prawdzie. Autoteliczność słowa a poznanie*, poświęcone zostały zbadaniu form użytych przez Pielewina w celu umiejscowienia idei w nowych konfiguracjach. I tutaj, podobnie jak w pierwszym rozdziale, autor rozprawy

wykorzystał osiągnięcia innych dyscyplin, przytaczając idee Martina Heideggera, Ludwika Wittgensteina i Jacques'a Derridy. Albowiem, jak przekonuje badacz, pisarz w swej twórczości powieściowej rekonfigurowaną ideę tyranii myśli ukazuje zarówno w kontekście gnoseologii, jak i fundamentalnej ontologii. Analiza materiału językowego uprzytamnia koncepcję demiurgii słownej, wyjaśniającej sposób powstania rzeczywistości i zróżnicowanej obecności osobowości. W ten sposób indywidualne istnienie, odczuwające realność, możliwe jest tylko w rezultacie języka. Bez tego subiektywno-obiektywna przestrzeń jest nie do pomyślenia.

W rozdziale trzecim, zatytułowanym *Historia jako przedmiot rekonfiguracji w powieściach Wiktora Pielewina*, analogicznie do dwóch poprzednich, występuje wprowadzenie w filozoficzne rozważania Georga Wilhelma Friedricha Hegla, Francisa Fukuyamy oraz Gilles'a Deleuz'ea i Feliksa Guattari. Rozdział składa się z dwóch podrozdziałów: *Alternatywny wariant historii* i *Teleologia procesu historycznego*, potwierdzających istotne znaczenie procesu historycznego w Pielewinowskim demitologizującym projekcie. Jest to także aspekt komplementarny w stosunku do dwóch poprzednich idei.

Ten pobieżny i niedoskonały przegląd zawartości rozprawy doktorskiej Mgr. Mateusza Jaworskiego chciałabym zakończyć pełną akceptacją wniosków jakie zawarł On w *Zakończeniu*. A jest to „[...] potwierdzenie adekwatności wybranego klucza interpretacyjnego, dzięki któremu analizowane utwory otworzyły się na ogromne bogactwo nowych sensów”(s.172). Twórczość Wiktora Pielewina, stwierdza także Badacz, jest niezwykle ciekawą przestrzenią idei, której elementy są w stosunku do siebie komplementarne.

W swej dotychczasowej narracji unikałam raczej pierwiastka aksjologicznego. Przechodząc do ogólnej merytorycznej oceny pracy muszę stwierdzić, że mamy do czynienia z rozprawą naukowo dojrzałą, starannie, wnikliwie i szczegółowo udokumentowaną, posiadającą niewątpliwe walory poznawcze i metodologiczne. Doktorant przeprowadził analizę materiału w sposób kompetentny i rzetelny. Pragnę podkreślić, że lektura kolejnych części pracy wyraźnie uwidacznia dużą erudycję Autora i znajomość przedstawianej problematyki. Rozprawa jest pozycją dopracowaną pod względem heurystycznym. Uwidacznia ona duże zdolności interpretacyjne Badacza. Wnioski przedstawione w pracy są uprawnione i przekonujące, zwłaszcza zaś stwierdzenie, iż „[...] pojęcie rekonfiguracji [...]

jawi się jako uniwersalny instrument badań współczesnej literatury, który bez wątpienia może służyć także do eksploracji dzieł innych twórców”(s.173).

Kierowana powyższą sugestią Pana Magistra, który, według mnie, udowodnił swoją dojrzałość i samodzielność badawczą, proponuję by to Jego istotne osiągnięcie naukowe opublikować. Sumując wszystkie moje obserwacje i wrażenia, stwierdzam z satysfakcją, że w mojej ocenie praca Pana mgr. Jaworskiego *Rekonfiguracja w poetyce powieściowej Wiktora Pielewina. Solipsyzm-język-historia* spełnia wymogi stawiane przed rozprawami doktorskimi (określone w art. 13 Ustawy o stopniach i tytule naukowym) i daje podstawy do ubiegania się przez jej Autora o stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa.

Zwracam się przeto do Rady Naukowej Wydziału Neofilologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z wnioskiem o dopuszczenie Pana mgr. Mateusza Jaworskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Wrocław, 31.05.2017

Dr hab. Anna Paszkiewicz prof. UW.